

In Gods hand mag je niet kriebelen

In Gods hand mag je niet kriebelen

Josephina Christina Pauw-Blok
95 jaar in Amsterdam

Leo Pauw

Auteur: Leo Pauw

Cover, vormgeving en layout: Leo Pauw

ISBN: 9789465205465

© 2025 Leo Pauw. All rights reserved.

Uitgegeven via Brave New Books.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
1. De Boldootwagen Rozengracht 205: 1924-1931 <i>Jordaan</i>	9
2. De jaren dertig Rombout Hoogerbeetsstraat: 1931-1941 <i>Frederik Hendrikbuurt</i>	31
3. Oorlog en huwelijk Warmondstraat: 1941-1948 <i>Hoofddorppleinbuurt</i>	49
4. Wederopbouw Karel du Jardinstraat: 1948-1960 <i>De Pijp</i>	79
5. Welvaart Grevelingenstraat: 1960-1991 <i>Rivierenbuurt</i>	99
6. Neergang Volkerakstraat: 1991-2020 <i>Rivierenbuurt</i>	123
Epiloog	143

Voorwoord

Het is goed om te weten waar je vandaan komt. Dit boek schetst de levensgeschiedenis van mijn moeder, Josephina Christina (Josje) Blok, van haar geboorte op 28 april 1924 tot haar overlijden op 31 januari 2020. Haar hele leven woonde ze in Amsterdam, ruim vijftiennegentig jaar. Een hommage aan de gewone, bijzondere vrouw die mijn moeder was. De beschrijving van haar leven geeft tegelijk ook een beeld van de geschiedenis van Amsterdam in diezelfde periode. De wereld, en daarmee haar en mijn stad is tijdens het leven van mijn moeder onvoorstelbaar veranderd.

Ze heeft het allemaal zien gebeuren: de diepe armoede in de Jordaan, de economische crisis in de jaren dertig, de bezetting en de Jodenvervolging in de oorlogsjaren, de wederopbouw, de opkomende welvaart, de studentenrevolutie en de democratisering eind jaren zestig, de ontzuiling en de leegloop van de kerken, de toegenomen (seksuele) vrijheid en emancipatie. De minirok, de broeken met wijde pijpen. De verzakelijking daarna, de ontmanteling van ideologieën, de opkomst van de computer, internet, de mobiele telefoon en later de sociale media, de mondialisering en individualisering van onze samenleving. En dat alles in de tijdspanne van één leven.

Natuurlijk is een beschrijving van die veranderingen in de afgelopen eeuw in Amsterdam al door veel anderen beter en vollediger gedaan. Ik maak in dit boek dan ook brutaal gebruik van beschouwingen van erkende stadshistorici als Richter Roegholt en Geert Mak. Het optekenen van de geschiedenis van mijn moeder en van mijn stad was voor mij echter een probaat medicijn in de strijd tegen de vergankelijkheid: het gaf voor even een gevoel van continuïteit in een tijd van hectiek, tempo en vervlakking.

Vanzelfsprekend vertelt dit boek ook voor een deel de geschiedenis van mijn vader, Pieter Adriaan Pauw. Uit hetzelfde bouwjaar als mijn moeder, maar hij kreeg slechts tweeënzeventig jaar toebedeeld. Een import-Amsterdammer, zoon van een boer in Katwoude die in 1933 zijn geluk in Amsterdam als melkboer ging proberen. Pieter kwam op zijn negende in dezelfde straat te wonen waar Jos acht jaar later naartoe zou verhuizen. In 1944 leerden ze elkaar daar kennen, en vanaf dat moment zouden ze samenblijven tot zijn overlijden in 1996.

Alles gaat voorbij, zo is het nu eenmaal. Ook het - door de foto (die op de omslag van dit boek prijkt) vereeuwigde - moment waarop mijn moeder op 18 november 1947, naast haar kersverse echtgenoot, het gebouw uitliep waar ze zojuist met hem in de echt was verbonden. Drieëntwintig was ze, de oorlogsjaren achter zich. Bevrijd. Klaar voor een nieuw bestaan dat ging komen. In zijn blik iets van tevredenheid ('het is gelukt'), tege-

lijk ook wel voorzichtigheid en bescheidenheid. In haar ogen, naast de relativerende blik ('wat een malligheid allemaal, niet?'), ook iets van verwachting, hoop en liefde. Laat het maar beginnen, het leven. Een beeld vastgelegd, voor even ontkomen aan de verdwijning in het gat van de tijd.

Dit boek is vooral gebaseerd op de interviews die ik met mijn moeder heb gehouden in de maanden voorafgaande aan haar tachtigste verjaardag.¹ Haar uitspraken gedaan tijdens die interviews worden in de tekst letterlijk (cursief) weergegeven en vormen de ruggengraat van dit boek. Alleen bij de eerste keer geef ik expliciet aan dat het de woorden van mijn moeder waren. In het vervolg laat ik die toevoeging achterwege (daar waar mijn moeder aan het woord is; niet waar anderen aan het woord komen).²

Een andere bron waren de brieven die ze nog bewaard had van vroeger. Zelfs liefdesbrieven van vroege vriendjes. Hoewel zij geweldig goed was in weggooien, liet ze mij al tijdens haar leven de schoenendozen vol brieven zien. Toen ik mijn verwondering uitsprak dat ze dat soort zaken wél bewaard had, in tegenstelling tot vrijwel al haar andere bezittingen, zei ze: *"Ja, de liefde, daar gaat het allemaal om."*

Mijn moeder had weinig scherpe kanten. Ze was, zoals gezegd, een 'gewone' vrouw, die zich makkelijk schikte in de omstandigheden. Nuchter, opgewekt. De grote, ingrijpende gebeurtenissen, zoals de crisis, de oorlog en de wederopbouw zijn in haar levensverhaal aan de zijlijn aanwezig. Het zijn meer 'de kleine gebeurtenissen' die dat verhaal kleuren.

Ze was een engel. Er is veel van haar gehouden, maar vooral heeft ze tijdens haar leven veel liefde gegeven. En dat ondanks een moeizame start. De rest van haar leven 'telde ze haar zegeningen'. Ze hield ook van haar stad. *"Nooit zou ik ergens anders kunnen wonen,"* zei ze ooit tegen mij. Ze heeft woord gehouden.

Château-Chervix, mei 2025.

¹ De interviews met mijn moeder hebben destijds (in 2004) geleid tot een in eigen beheer uitgegeven boekje (voor de familie) ter ere van haar tachtigste verjaardag. Met dit nieuwe boek is haar levensgeschiedenis aangevuld en uitgebreid tot het moment van haar overlijden.

² De meeste foto's in het boek zijn uit het privéarchief van de familie. De overige foto's zijn rechtevrij en vrijwel allemaal afkomstig uit de beeldbank van het Stadsarchief Amsterdam.

1. De Boldootwagen

Rozengracht: 1924-1931

De Jordaan

Op 28 april 1924 kwam mijn moeder, Josephina Christina Blok, roepnaam Jos, ter wereld. In de Jordaan, op de Rozengracht 205, eenhoog, waar ze de eerste zeven jaar van haar leven zou wonen. Ze was er bijna niet geweest. Op de valreep, en waarschijnlijk niet helemaal de bedoeling, was ze eigenlijk een nakomertje. Ze zei er zelf over:

“Mijn moeder was zesenvieftig toen ik geboren werd. Daar zal ze niet blij mee geweest zijn, denk ik. Het was een ongelukje. Joop was vier jaar eerder geboren, in 1920, toen was ze al tweeënvieftig. Dat zullen ze wel graag gewild hebben, want wat ik altijd voor verhalen hoorde van Paula: dan was het 'Jopie voor en Jopie na'. Ja, daar hebben ze nog zo'n plezier mee gehad. En dat heb ik over mij nooit gehoord. Ze hielden wel van me, hoor. Ach, als zo'n kind er eenmaal is, dan hou je daar heus wel van.”

Josje en haar moeder (in 1924).

Dat haar moeder al zesenvieftig was toen ze van Josje beviel, had alles te maken met de moeilijke omstandigheden rond 1900 in de Jordaan. In de periode daarvoor, zeg 1850 tot 1900, was Amsterdam, en zeker de Jordaan, in diep, diep verval. Geen riolering, stinkende grachten, geen schoon drinkwater. Een overbevolkt getto met 90.000 op elkaar gepakte armoedzaaiers. Behoeftes werden gedaan in emmers of tonnen. Via een buis kwamen ze vaak direct in de grachten of in de goten langs de straten terecht. In het jaar 1866 stierven er in Amsterdam 1.100 inwoners aan de cholera. Nog dodelijker was de tuberculose, volksvijand nummer één eind negentiende eeuw: jaarlijks 10.000 slachtoffers in het land.

Aletta Jacobs, de eerste vrouwelijke arts in Nederland (en actief voorvechtster van vrouwenkiesrecht) vestigde zich als huisarts in de Jordaan en maakte in 1886 een rondtocht door haar wijk, samen met Helene Mercier (sociaal-liberaal feministe en pionier op het terrein van het maatschappelijk werk). Mercier³ schreef daarover:

‘De niet onaardige grachten en de lange, smalle onvriendelijke straten zijn elken Amsterdammer bekend, maar minder bekend is, naar ik meen, wat zich achter deze straten verschuilt, de talloze gangen en binnenpleintjes, waartoe veelal een poortje in de hoofdstraat toegang geeft. Is men de gang ingetreden, dan gaat het schier geklemd tussen twee zwarte muren voort, tot men op een tweede gang stuit. (...) De vuile muren zijn aan ééne of aan beide zijden vol deuren en vensters en op- en rondziende wordt men schier achter ieder venster een vrouwen- of kindergelaat gewaar. (...) Van waterleiding, gootsteen, privaat, kolenhok, muurkast of tweede bedstee geen spoor, maar sporen van vocht in overvloed. Men meene niet dat ik hier een bijzonder woning beschrijf. ’t Is er een van duizenden; ’t is of ik één blad van een lindenboom schets. En evenmin meene men dat hier alleen de meest verarmden, de eigenlijke paupers wonen; men treft hier de gezinnen van allerlei knappe ambachtslieden aan, van schilders, metselaars, mandemakers, enz., inzonderheid van hen, die met een talrijk kroost zijn gezegend. Ook weduwen met vijf, zes, zeven kinderen vindt men hier in menigte.’

Lauriergracht met zicht op de Snijdersgang in 1939.

³ In: Van der Linde, M. & Limperg, T. (2019). *Liefdadigheid naar Vermogen. Door en voor Amsterdamse burgers 1871-1941*. Hilversum: Uitgeverij Verloren.

Mijn grootmoeder: Anna Mulder (1878-1939)

Het is alsof hierboven een schets werd gegeven van het leven van mijn grootouders aan moederskant, Anna Mulder en Johan Blok. Acht jaar voordat Mercier en Jacobs hun rondgang door de Jordaan maakten, kwam de moeder van mijn moeder, Johanna Wilhelmina Mulder (Anna) op 22 februari 1878 ter wereld. In de Jordaan, in een katholiek gezin, op de Lauriersgracht 66. Die woning bevond zich in precies zo'n smal steegje als hierboven werd beschreven: de Snijdersgang, haaks op de Lauriergracht.

Snijdersgang in 1930.

Anna was de jongste van drie zussen. Haar vader was metselaar. Het was geen vetpot: Anna ging als elfjarig meisje al ergens in een 'dienstje' in een huishouden. In 1887 woonde het gezin op de Rozengracht 193, en in 1892 verhuisde Anna - op veertienjarige leeftijd - met haar ouders naar iets verderop, naar de Rozengracht 205. Haar twee oudere zussen waren toen al het huis uit.

Het duurde even voor ze aan de man kwam: pas op 29-jarige leeftijd, in 1907, trouwde Anna met een boekdrukker, ook uit de Jordaan (in de archieven ook aangeduid als handelsreiziger). Een jaar later beviel ze van een zoon, Gerard, en in 1910 van een dochter, Clara. Waarna het noodlot toesloeg: binnen twee maanden stierf haar echtgenoot én haar zestien maanden oude dochttertje, beiden aan tbc.

Een paar jaar woonde ze alleen met haar zoontje op de Marnixstraat, maar vanaf 10 februari 1914 staat Anna weer ingeschreven op de Rozengracht 205, op eenhoog, onder de etage van haar moeder, die daar toen alleen woonde (haar man was in 1910 overleden). Anna was weer terug bij af: in een tijdsbestek van zeven jaar had ze haar man, dochter (en ook haar vader) verloren. Het zal haar leven hebben getekend.

“Mijn moeder was geen aardige vrouw, maar dat kon je het mens niet kwalijk nemen, dat hebben de omstandigheden natuurlijk wel van haar gemaakt, dat ze een beetje hard was. Na de dood van haar eerste man, in 1908, is ze negen jaar alleen geweest. Zij werkte op een Rijksatelier, maakte soldatenkleden. Ze kon erg goed naaien. Verder hadden die mensen in die tijd nooit iets geleerd. (...) Haar moeder, opoe, woonde daarboven op de Rozengracht. En die kon natuurlijk goed op Gerard passen.”

Rozengracht 205 (het huis achter de boom, de linker van de drie klokgevels, met bovenin een otter) in 1915.

Mijn grootvader: Johan Blok (1879-1935)

Ook de vader van mijn moeder heeft geen makkelijk leven gehad. Johannes Gerhardus Blok, roepnaam Johan. Op 1 september 1879 op de wereld gekomen in een doodlopend straatje in het armste (noordelijke) deel van de Jordaan, de Slootstraat, op nummer 20. Zijn vader was - net als *zijn* vader - meubel- en kastenmaker. Die trouwde op zijn zes-entwintigste met een meisje van negentien jaar, met wie hij vijf kinderen kreeg. Johan was de jongste. Twee jaar na zijn geboorte overleed Johans moeder op 33-jarige leeftijd (na in tien jaar tijd vijf kinderen te hebben gebaard). Johan was toen één jaar en drie maanden.

Sloopstraat rond 1900, twintig jaar na de geboorte van Johan.

Even bleven alle kinderen bij vader wonen op de Lindengracht, maar al snel woonde de kleine Johan bij zijn opa en oma (die zelf acht kinderen hadden, waarvan er nog vijf thuis woonden) in de Tichelstraat. Veel is er verder niet bekend over zijn jeugd, al zal het beeld aardig overeenkomen met de woorden van Helene Mercier, zoals die hiervoor zijn opgetekend.

Tichelstraat in 1920.